

**MODULI:
PRONËSIA INTELEKTUALE**

**Projekt i Bashkimit Evropian,
i menaxhuar nga Delegacioni i Bashkimit Evropian në Shqipëri
dhe i zbatuar nga Zyra Europiane e Patentave**

Tiranë 2016

MODULI: PRONËSIA INTELEKTUALE

Qëllimi: Ndërgjegjësimi i nxënësve dhe i mësuesve për konceptet kryesore të pronësisë intelektuale dhe rëndësinë e saj, si një nxitje që çon përpara zhvillimin ekonomik dhe shoqëror dhe lehtëson tregtinë dhe biznesin ndërkombëtar.

Kohëzgjatja e modulit: 36 orë mësimore

I. Rezultatet e pritshme tw modulit sipas tematikave

Njohuri	Rezultatet e pritshme	Qëndrime
Pronësia Intelektuale (2 orë) <ul style="list-style-type: none"> - Koncepti bazë i PI-së. - Arsyeja për mbrojtjen e PI-së. - Degët kryesore të PI-së dhe prezantimi i nën-degëve. - Shembuj dhe raste praktike. - Parimet kryesore operative të PI-së. - Mundësitë për të përftuar dhe përdorur të drejtat e PI-së.	Nxënësi duhet të jetë i aftë: <ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë rëndësinë e PI-së dhe mënyrat e mbrojtjes së saj (duke e ilustruar me shembuj praktikë dhe raste nga jeta e përditshme); ▪ të bëjë dallimin midis të drejtës së autorit dhe të drejtave që lidhen me të (patentave, modeleve të përdorimit, markave tregtare, dizenjove industriale, treguesve gjeografikë dhe sekreteve tregtare); ▪ të përshkruajë parimet kryesore sesi funksionon e drejta e PI-së;	Nxënësi: <ul style="list-style-type: none"> - Dallon raste konkrete të shkeljes së pronësisë intelektuale dhe shpreh qëndrimin e tij në mbrojtje të pronësisë intelektuale.

<ul style="list-style-type: none"> - Agjencitë kombëtare përgjegjëse për çështjet e PI-së. - Agjencitë ndërkombëtare dhe traktatet përgjegjëse për çështjen e PI-së. - Rritja e rëndësisë së PI-së dhe profesionistëve në këtë fushë. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ të dallojë mundësitë që ekzistojnë për të përfituar dhe për të përdorur të drejtat e PI-së; ▪ të përcaktojë institucionet kombëtare dhe ndërkombëtare që ekzistojnë për format e ndryshme të PI-së; ▪ të dallojë disa nga traktatet më të rëndësishme ndërkombëtare; ▪ të veçojë ndikimet e piraterisë dhe falsifikimit të produkteve tregtare në ekonominë botërore; ▪ të dallojë përgjegjësitë kryesore të avokatëve, të patentave dhe profesionistëve të licensuar dhe certifikuar. 	
<p>Nxënësi përshkruan Rëndësia e PI-së për rritjen ekonomike (2 orë).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koncepti i ekonomisë së shërbimit. - PI-ja dhe ndikimi në zhvillimin ekonomik (ndikimet pozitive dhe negative). - Administrimi dhe përfitimet nga të drejtat PI-së. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë konceptin e ekonomisë së shërbimit; ▪ të rendisë ndikimet pozitive dhe negative në ekonominë e shërbimit; ▪ të përshkruajë marrëdhëniet midis PI-së dhe zhvillimit ekonomik. 	-
<p>E drejta e autorit, tregu vendas, kufizimet për</p>	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p>	<p>Nxënësi:</p>

<p>të drejtat e autorit dhe zbatimi i tyre (6 orë).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koncepti i mbrojtjes të së drejtës së autorit. - Kushtet për mbrojtjen e autorit. - Si të përftohesh të drejtën e autorit? - Ndryshimet midis krijimit personal dhe punës kolektive. - Përshkrimi i traktateve ndërkombëtare dhe ligjeve vendase për mbrojtjen e autorit. - Përshkrimi i institucioneve kryesore kombëtare dhe ndërkombëtare që lidhen me të drejtën e autorit. - Përshkrimi i të drejtave ekonomike të autorit. - Përshkrimi i të drejtave morale të autorit. - Kohëzgjatja e të drejtave për të drejtën e autorit. - Transferimi i të drejtës së autorit. - Kufizime mbi të drejtat. - Tregu vendas dhe akses i lirë. - Shkelja e të drejtës së autorit. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë çfarë është e drejta e autorit dhe çfarë mbron (Ilustroje me shembuj praktikë); ▪ të përshkruajë kërkesat për të drejtat e autorit; ▪ të dijë parimet e çastit të së drejtës së autorit dhe pse është kujtuesi ©; ▪ të bëjë dallimin midis të drejtës personale dhe kolektive të autorit; ▪ të përshkruajë shkurtimisht përmbajtjen e ligjeve kombëtare dhe traktateve ndërkombëtare që rregullojnë çështjet e të drejtës së autorit; ▪ të rendisë organizatat kombëtare dhe ndërkombëtare përgjegjëse për të drejtën e autorit; ▪ të përshkruajë të drejtat ekonomike të autorit dhe t'i lidhë me jetën praktike; ▪ të përshkruajë të drejtat morale të autorit dhe t'i lidhë me jetën praktike; ▪ të dijë sesa zgjat e drejta e autorit në Shqipëri dhe cilat janë kërkesat minimale (ilustro sesi mund t'i përdorin këto të drejta, mbajtësit e të drejtës); ▪ të përshkruajë si mund të transferohet e drejta e autorit dhe si mund të shiten të drejtat ekonomike; 	<ul style="list-style-type: none"> - shpreh qëndrimin e tij në raste konkrete të shkeljes së të drejtës së autorit
---	---	---

<ul style="list-style-type: none"> - Zbatimi i të drejtave. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë përjashtimet nga e drejta e autorit; ▪ të përshkruajë se çfarë lloj punësh janë në tregun vendas; ▪ të përshkruajë licencat e lira alternative, siç parashikohen tek Copyleft and Creative Commons; ▪ të dijë çfarë është plagjiarizmi, pirateria dhe ndarja e dosjeve dhe pasojat e tyre sipas legjislacionit shqiptar. 	
<p>Të drejtat e lidhura, kufizimet e tyre dhe zbatimet (3 orë).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koncepti i të drejtave të lidhura dhe mbrojtja e tyre. - Kushtet për të drejtat e lidhura. - Përfituesit e të drejtave të lidhura. - Të drejtat që i jepen përfituesve të të drejtave të lidhura. - Përshkrimi i institucioneve dhe traktateve kryesore që lidhen me të drejtat. - Kohëzgjatja e të drejtave të lidhura. - Kufizime mbi të drejtat e lidhura. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë se cilat janë të drejtat e lidhura dhe çfarë mbrojnë (ilustro me shembuj praktikë); ▪ të përshkruajë kërkesat për të drejtat përkatëse; ▪ të përshkruajë përfituesit e ndryshëm të të drejtave të lidhura dhe të drejtave që i janë dhënë; ▪ të përshkruajë përmbajtjen e ligjeve të vendit dhe traktateve ndërkombëtare që rregullojnë të drejtat e tjera të dhëna; ▪ të rendisë organizatat vendase dhe ato të huaja përgjegjëse për të drejtat e lidhura; ▪ të përshkruajë me shembuj sesa zgjasin të drejtat në 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tregon, me shembuj, si mund të mbrojnë dhe përdorin të drejtat mbajtësit e tyre.

	<p>Shqipëri dhe cilat janë kërkesat</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë përjashtimet nga të drejtat e lidhura. 	
<p>Patentat, modelet e përdorimit dhe varietetet e bimësisë (9 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Parathënie për shpikjen dhe të shpikurin. - Një pamje e përgjithshme dhe qëllimi i të drejtave të patentave (përfshi modelet e përdorimit). - Ndryshimet midis patentave dhe modeleve të përdorimit. - Kushtet për patentueshmërinë. - Përjashtimi nga patentueshmëria. - Të drejtat ekskluzive që i jepen një patente. - Përshkrimi i institucioneve kryesore kombëtare dhe ndërkombëtare dhe traktatet që lidhen me patentat. - Kërkimi patentave. - Shkelja e të drejtave të patentave. - Zbatimi i të drejtave të patentave. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë se cilat janë të drejtat e patentave dhe çfarë mbrojnë (Ilustro me shembuj praktikë); ▪ të bëj dallimin midis patentave dhe modeleve të përdorimit; ▪ të rendisë kushtet e përgjithshme më të njohura për patentueshmërinë; ▪ të rendisë të drejtat ekskluzive që ka një patentë; ▪ të rendisë përjashtimet nga patentueshmëria; ▪ të përshkruajë ku të drejtohet në rast të një shpikjeje të re; ▪ të gjejë burimet paraprake për të bërë kërkimin për patentë; ▪ të analizojë pasojat e mundshme në rastet e shkeljes së patentës në rang kombëtar dhe ndërkombëtar; ▪ të deklarojë se kush është përgjegjës për zbatimin e patentave; 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kërkon raste të shkeljes së patentës dhe shpreh qëndrimin e tij në lidhje me të

<ul style="list-style-type: none"> - Një pamje e përgjithshme mbi varietet e bimësisë dhe parimet e tyre të mbrojtjes. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë mbi cilat baza dhe sesi mbrohen varietet e bimësisë. 	
<p>Dizenjot Industriale (2 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Një pamje dhe qëllimi i dizenjove industriale. - Dallimet midis dizenjove të regjistruara dhe jo të regjistruara. - Kërkesat për dizenjot industriale. - Përjashtimi nga dizenjot industriale. - Të drejta ekskluzive që jepen me dizenjot industriale. - Përshkrimi i institucioneve kryesore dhe traktateve që lidhen me dizenjot industriale në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. - Shkelja dhe zbatimi i të drejtave industriale. 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ të përshkruajë cilat janë dizenjot industriale dhe çfarë mbrojnë (ilustro me shembuj praktikë); ▪ të rendisë kushtet e përgjithshme të njohura të dizenjove industriale; ▪ të rendisë të drejtat ekskluzive që jepen nga dizenjot industriale; ▪ të rendisë përjashtimet nga dizenjot industriale; ▪ të përshkruajë mënyrat e mundshme sesi mund të mbrohen të drejtat për dizenjo industriale; ▪ të përshkruajë ku mund të drejtohesh në rast të një dizenjoje të re industriale në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar; ▪ të parashikojë pasojat e mundshme në rast të shkeljes së dizenjove në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - shpreh qëndrimin e tij kundër një rasti të shkeljes së dizenjos industriale në komunitetin ku jeton.
<p>Markat tregtare (MT), përcaktimi i</p>	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p>	<p>Nxënësi:</p>

<p>mbrojtur i origjinës (PMO), treguesit gjeografikë (TG) dhe emrat lokalë (8 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Parathënie për MT, PMO, TGj dhe emrat lokalë. - Qëllimi dhe ndërlidhja midis MT, PMO, TGj dhe emrat lokalë. - Dallimet midis MT, PMO dhe TGj-së. - Kushtet për MT, PMO dhe TGj-së. - MT, PMO dhe TGj të paregjistrueshme. - Të drejtat ekskluzive që jepen nga MT-të, PMO-të, TGj-të. - Llojet e ndryshme të MT-ve. - Klasifikimi MT-ve. - Përshkrimi i institucioneve kryesore kombëtare dhe ndërkombëtare dhe traktatet që lidhen me MT-të, PMO-ve dhe TGj-ve. - Shkelja dhe zbatimi i MT-ve, PMO-ve dhe TGj-ve (shembuj). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ të rendisë dhe përshkruajë, me shembuj praktikë, shkurtimisht ato elemente që shërbejnë si MT, PMO, TGj dhe Emra lolal; ▪ të bëjë dallimin, me shembuj praktikë, midis MT-ve, PMO-ve, TGj-ve; ▪ të rendisë kushtet e përgjithshme të njohura të MT-ve, PMO-ve, TGj-ve; ▪ të analizojë llojet dhe klasifikimet e ndryshme të MT-së; ▪ të bëjë dallimin midis markave kolektive dhe markave të certifikuara; ▪ të përshkruajë cilat MT, PMO, TGj nuk janë të regjistrueshme; ▪ të rendisë të drejtat ekskluzive që jepen me MT-në, PMO-në dhe ndërlidhjen me emrat lokalë; ▪ të përshkruajë ku të drejtohet në rast të një MT-je, PMO-je dhe TGj-je të re; ▪ të përshkruajë pasojat e mundshme në rast shkeljeje. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ndërmerr veprime praktike në mbrojtje të të drejtave që lidhen me markat tregtare
<p>Sekretet e tregtisë (2 orë)</p>	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p>	<p>-</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Një pamje e përgjithshme për sekretet e tregtisë. - Përcaktimi i statusit të sekreteve të tregtisë. - Përshkrimi i institucioneve kryesore, legjislacionit dhe traktateve që lidhen me sekretet e tregtisë në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. <p>Shkelja dhe zbatimi i sekreteve të tregtisë</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ të përcaktojë dhe përshkruajë statusin e sekreteve të tregtisë (ilustro me shembuj praktikë); ▪ të rendisë ligjet, traktatet dhe institucionet që lidhen me sekretet e tregtisë në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar; ▪ të dijë për pasojat e mundshme në rastin e shkeljes së ▪ sekreteve të tregtisë; ▪ të diskutojë për shembuj të shkeljes dhe zbatimit të sekreteve të tregtisë (ilustro me raste nga jeta e përditshme). 	
<p>Konkurrenca e pandershme (2 orë)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Një pamje e përgjithshme për konkurrencën e pandershme - Llojet e ndryshme të konkurrencës së pandershme. - Përshkrimi i institucioneve kryesore, legjislacionit dhe traktateve që lidhen me konkurrencën e pandershme në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. - Shkelja dhe zbatimi në rastet e 	<p>Nxënësi duhet të jetë i aftë:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ të përcaktojë dhe përshkruajë statusin e sekreteve të tregtisë (Ilustro me shembuj praktikë); ▪ të rendisë ligjet, traktatet dhe institucionet që lidhen me sekretet e tregtisë në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar; ▪ të përshkruajë për pasojat e mundshme në rastin e shkeljes së sekreteve të tregtisë; ▪ të diskutojë për shembuj të shkeljes dhe zbatimit të sekreteve të tregtisë (ilustro me raste nga jeta e 	<p>-</p>

konkurrencës së pandershme.	përditshme).	
-----------------------------	--------------	--

II. UDHËZIME PËR ZBATIMIN E MODULIT

a. Ku mund të zhvillohet ky modul?

- Moduli i plotë sugjerohet të zhvillohet **në arsimin e mesëm**. Ai mund të zhvillohet i plotë, si modul me zgjedhje ose i integruar, sipas rastit dhe mundësive, në lëndën Qytetaria për klasën 10-të, në kapitujt që trajtojnë ligjin, të drejtat e njeriut, medien, korrupsionin, ekonominë etj.
- Tema të veçanta të tij mund të integrohen edhe në arsimin bazë, kryesisht në lëndën qytetaria, sa herë që trajtohen të drejtat e njeriut dhe përgjegjësitë. Po kështu, ai mund të trajtohet sa herë që fokusi i mësimdhënies është përgjegjësia morale në shoqëri, lufta kundër korrupsionit, çështjet ekonomike, sipërmarrja etj. Mësuesi i lëndës Qytetaria për arsimin bazë duhet të përshtatë mësimdhënien (njohuritë, aftësitë dhe qëndrimet e pritshme) në përputhje me moshën dhe tematikën e trajtuar.

b. Pedagogjia

Për realizimin e modulit, për të promovuar në shkollë PI-në dhe të drejtën e autorit, mësuesit duhet të përdorin sa më shumë të jetë e mundur diskutimet, debatet, punën në grupe, veprimtaritë konkrete dhe projektet. Kjo formë mësimdhënieje i ndihmon nxënësit t'i zbatojnë lehtësisht njohuritë në praktikë.

Realizimi i mësimin ka rëndësi parësore për arritjen e rezultateve të parashikuara të nxënësit. Për këtë sugjerohet që mësuesi të planifikojë mësimin, duke mbajtur parasysh rezultatet mësimore të parashikuara në programin e modulit.

Kërkimet për patenta duhet të demonstrohen në salla të pajisura me kompjuter personal. Rekomandohen vizita në zyrat e patentave dhe institucioneve që lidhen me PI-në. Mësuesi duhet të përpiqet të lidhë aspektet e ndryshme të PI-së me lëndë të tjera dhe ta ilustrojë me shembuj praktikë

II. KUSHTET E DOMOSDOSHME PËR REALIZIMIN E MODULIT

Për realizimin si duhet të modulit është e domosdoshme të sigurohen mjediset, veglat, pajisjet, dhe materialet e mëposhtme:

- Shembuj të printuar të patentave kombëtare, modeleve të përdorimit, markave tregtare dhe dizenjove industriale.
- Orë për kompjuter, pajisur me kompjuter personal, mundësisht një kompjuter për çdo nxënës) dhe akses në internet.
- Projektor (bimer).